

Lidská činnost dosáhla na naší planetě nebyvalého rozsahu a intenzity. Nejzávažnější změny, ke kterým dnes dochází, postihují celou planetu, a proto se právem nazývají globální. Patří mezi ně zejména globální oteplování, ztenčování ozonové vrstvy ve stratosféře, kyselé deště a ohrožení biologické rozmanitosti (diverzity). Hlavní příčinou všech těchto globálních i vážných regionálních problémů je růst lidské populace a materiální spotřeba, tedy zvyšování spotřeby **neobnovitelných zdrojů** a produkce škodlivých látek.

Globální oteplování souvisí s principem **skleníkového jevu** (5), který působí sám o sobě již po stovky milionů let, a chrání tak povrch naší planety před rozdíly teplot ve dne a v noci. Relativně stálou teplotu povrchu Země udržuje schopnost tzv. **skleníkových plynů** obsažených v atmosféře pohlcovat a opět vyzařovat teplo, které z povrchu uniká. Jsou to zejména: vodní pára, oxid uhličitý a metan. Skleníkový jev založený na přítomnosti skleníkových plynů je tedy jev přirozený. Při některých lidských činnostech se však uvolňuje větší množství těchto plynů, než je přirozené. Spalováním fosilních paliv (především ropy, zemního plynu a uhlí), odlesňováním a při obdělávání půdy přibývá oxid uhličitý (CO_2). Pěstování rýže, chov dobytka, hnilobné procesy ve skládkách komunálního odpadu přispívají k produkci metanu (CH_4). Zvýšení koncentrace těchto (i dalších) plynů může způsobit zvýšený efekt skleníkového jevu, který se může projevit tím, že se teplota atmosféry zvýší ve 21. stol. až o několik stupňů (2). Následky lze očekávat takřka na celé planetě. Odhaduje se, že může dojít k rozkolísání **podnebí**, změně režimu srážek (místní sucha nebo záplavy), k zesílení a změně výskytu tropických a subtropických bouří, k intenzivnějšímu tání ledovců, což by mohlo vést ke stoupání hladiny oceánů. To by, mimo jiné, znamenalo zaplavení pobřežních nízkopoložených oblastí, kde dnes žije velká část obyvatel Země (6 82–83).

Dalším vážným problémem je **narušování ozonové vrstvy** (4). Tak nazýváme vrstvu vzduchu ve výškách okolo 25 km nad zemským povrchem tvořenou tříatomovými molekulami kyslíku (O_3) – **ozonem**. Ozon chrání Zemi (díky chemickým reakcím) před pronikáním ultrafialového záření (UV), jehož kratší vlnové délky (180 až 300 nanometrů – nm) jsou pro život nebezpečné. Některé látky, které jsou produkovány v přirozených procesech, ale zejména řada látek s dlouhou životností, které vyrábí člověk, se postupně dostávají do vyšších vrstev atmosféry – do stratosféry – a mají tu vlastnost, že rozkládají ozon. Ve ztenčené vrstvě ozonu je tak zachyceno méně

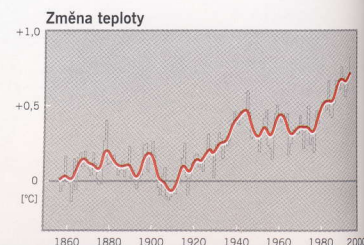
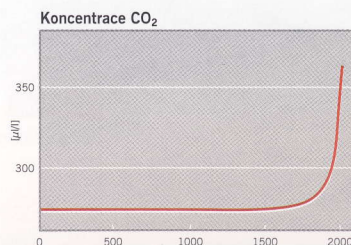
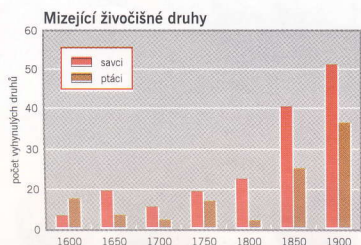
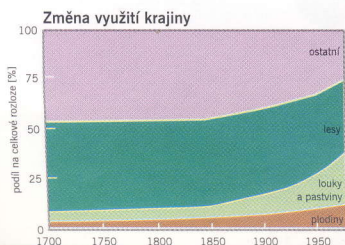
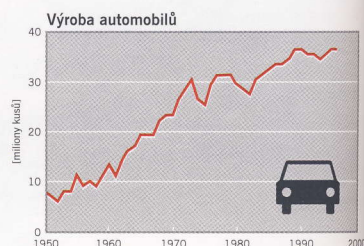
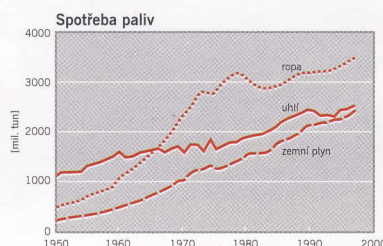
ultrafialového záření, které pak může pronikat na zemský povrch. Vysoké dávky UV záření tlumí fotosyntézu, mohou poškozovat citlivé buňky sítnice oka, zvyšují riziko rakoviny kůže apod. Oblasti se ztenčenou vrstvou ozonu se nazývají **ozonové díry**. Mezi látky, které mají největší vliv na poškozování ozonu, patří především tzv. **freony** (chlorované a fluorované uhlovodíky).

Při spalování fosilních paliv s obsahem síry, zejména uhlí a ropy, vzniká oxid siřičitý. Při všech spalovacích procesech pak vzniká celá řada oxidů dusíku. Oxidy síry a oxidy dusíku v plynné podobě i ve formě srážek (deště, sněhu, námrazy) působí na prostředí (rostliny, horniny, vodu, stavební materiály) jako slabé kyseliny. Vzhledem k tomu, že zplodiny spalování vznikají takřka všude, kde žije člověk, a mohou být se vzdušnými masami rozneseny na velké vzdálenosti, je hrozba **okyselení prostředí** významným celoplanetárním problémem. Okyselení má za následek změnu prostředí sladkých tekoucích i stojatých vod, které jsou pak nevhodné pro život řady organismů. Půdy zasažené **kyselými srážkami** (1) snižují životaschopnost lesních porostů i půdních organismů. Kyselé srážky nejsou jen velkým nebezpečím pro jehličnaté lesy mírného pásma, ale v řadě měst jsou také jednou z příčin zhoršování stavu historických památek. Spolu s dalšími znečišťujícími látkami v ovzduší (prach, oxid uhelnatý) přispívají oxidy dusíku a oxid siřičitý ke zdravotním potížím obyvatel měst a průmyslových aglomerací.

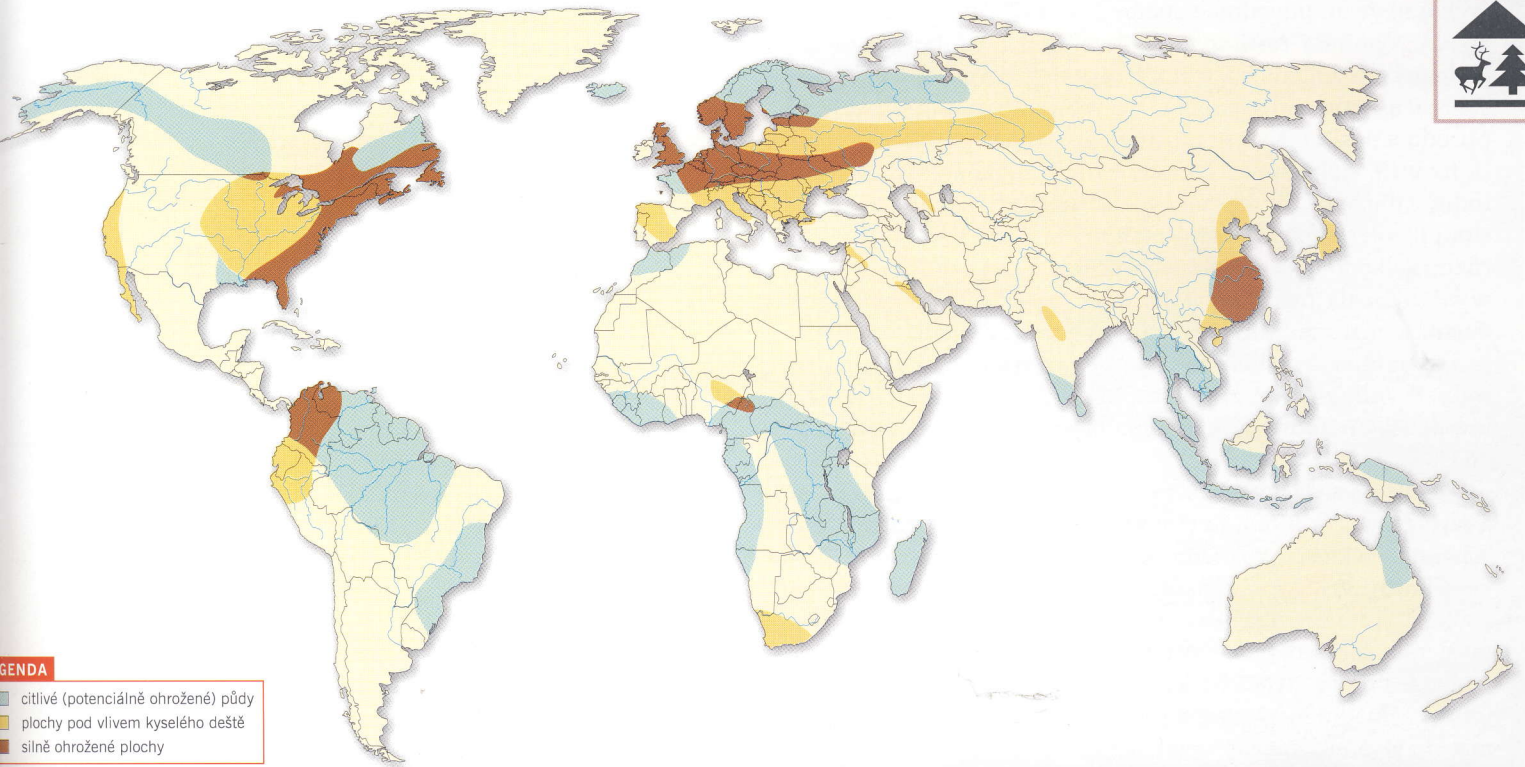
Během posledních dvou miliard let se na naší planetě vyvinulo několik set milionů až několik miliard druhů organismů (6 23/3). Podle odhadů žije v současné době na Zemi minimálně 5 a maximálně až 100 milionů druhů různých organismů. Popsáno, ale spíše jen vědecky pojmenováno, bylo dosud pouze něco přes 1 800 000 druhů. O zbytku, tedy o většině, nemá světová věda žádné bližší informace. Díky vlivům prostředí i organismů na sebe navzájem se nové druhy pomalu a neustále vyvíjejí i zanikají – vymírají. V současné době jsou však hlavní příčinou vymírání druhů lidské aktivity (6 38–39). Veškeré lidské činnosti, které považujeme za **kultivaci přírodního prostředí** – např. odlesňování, odvodňování či zavlažování, dále výstavba měst, průmyslová či těžební činnost mění přirozené podmínky. Člověk však ovlivňuje řadu druhů i přímo. Loví a odchytává živočichy nebo sbírá rostliny jako zdroj surovin, pro potravu, pro okrasu nebo je hubí jako plevele a škůdce. Rozmanitost forem života je tak ovlivněna člověkem globálně, a to jak na souši, tak i v řekách, jezerech a mořích.

2 GLOBÁLNÍ ZMĚNY

Hlavní příčiny ohrožení biologického bohatství Země tkví ve stálém růstu lidské populace. Ta rychle zvyšuje svou materiální spotřebu a výrobu, vyčerpává přírodní zdroje, produkuje škodliviny, využívá, mění a ohrožuje přírodní prostředí dnes již v globálním měřítku.

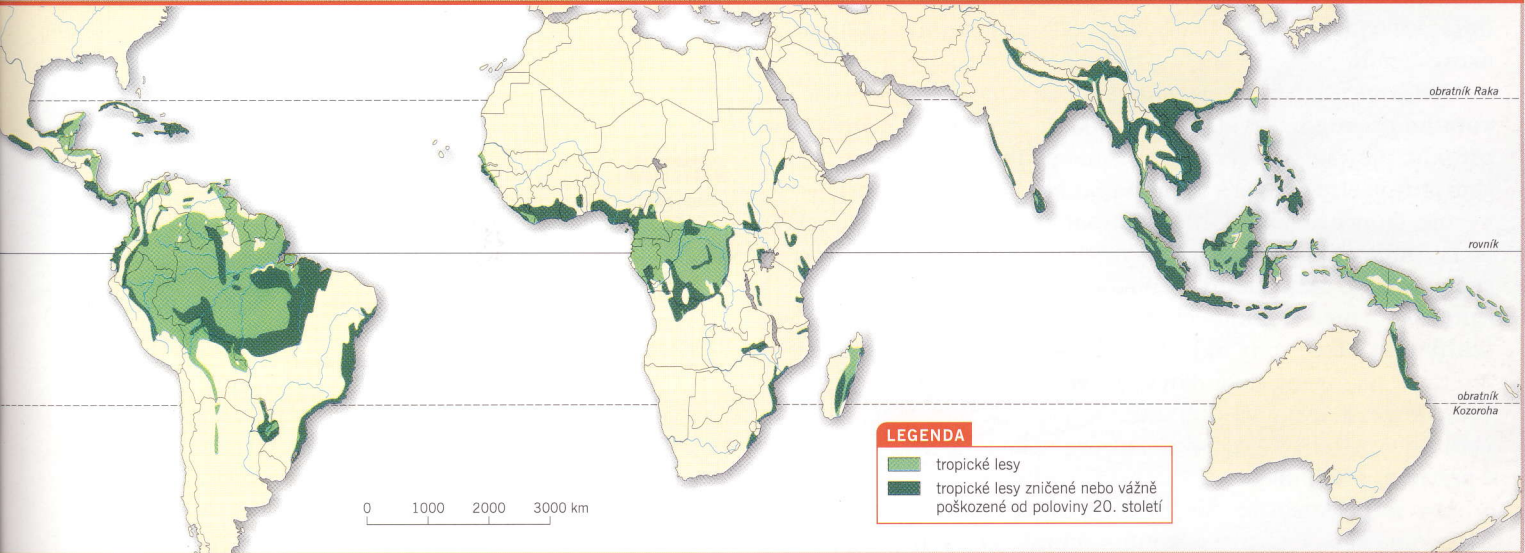
1 OKYSELENÍ PŮD

LEGENDA

- citlivé (potenciálně ohrožené) půdy
- plochy pod vlivem kyselého deště
- silně ohrožené plochy

3 OHROŽENÍ TROPICKÝCH DEŠTNÝCH LESŮ

LEGENDA

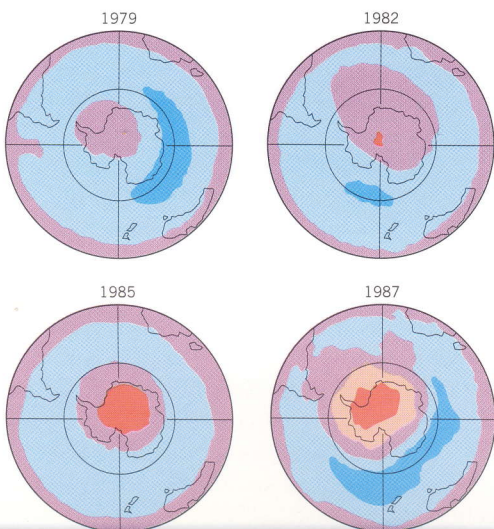
- tropické lesy
- tropické lesy zničené nebo vážně poškozené od poloviny 20. století

4 ZTENČOVÁNÍ OZONOVÉ VRSTVY

LEGENDA

Koncentrace ozónu nad Antarktidou [Dobsonovy jednotky]

- pod 150
- 150-199
- 200-299
- 300-399
- 400 a více

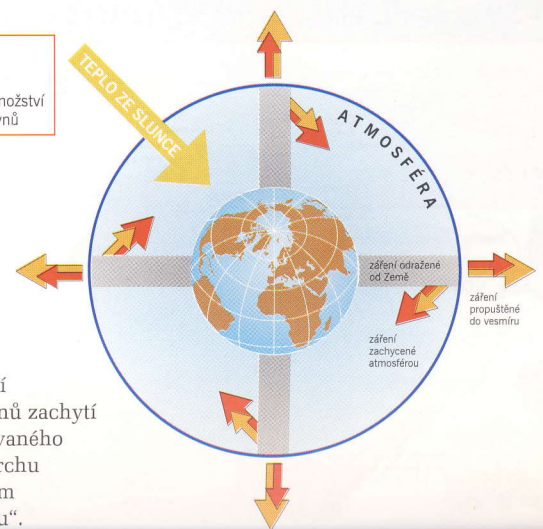

5 SKLENÍKOVÝ JEV

LEGENDA

Skleníkový jev

- přirozený
- při zvýšeném množství skleníkových plynů

Zvýšené množství skleníkových plynů zachytí více tepla vyzářovaného ze zemského povrchu než při přirozeném „skleníkovém jevu“.

Mezi jednotlivci či rodinami existují velké rozdíly v příjmech dané vzděláním, zaměstnáním, rodinným zázemím, intenzitou a produktivitou práce a často i náhodnými faktory. Podobně je tomu se zeměmi a **makroregiony** světa. Jejich bohatství, postavení a rozvoj závisí na řadě vzájemně souvisejících příčin. Za klíčové jsou považovány čtyři skupiny zdrojů. Prvním je **přírodní bohatství**, jeho množství, struktura a dostupnost (paliva, rudy, nerudy, vodní zdroje, agroklimatické podmínky, poloha apod.). Druhým je množství, věková struktura, ale především **vzdělanost a kvalifikace obyvatel**. Zbývajícími jsou **finanční zdroje** použitelné pro investice (kapitál) a stále větší význam získávají **vyspělé technologie** (počítače a telekomunikace, optika, jaderná technika, biochemie atd.), resp. stupeň dovednosti je využívat.

Jednotlivé makroregiony světa se vyznačují rozdílnou vybaveností těmito skupinami zdrojů. Pouze v Severní Americe existují všechny tyto zdroje v nadprůměrném množství. Některým oblastem chybí jeden z nich (např. Japonsku suroviny), mnohým chybí dva i tři (např. Rusku kapitál a vyspělé technologie v širokém využití), některým téměř všechny (řada zemí subsaharské Afriky). Tato rozdílná vybavenost uvedenými skupinami zdrojů je příčinou prohlubujícího se rozdělování bohatých a chudých a odlišných možností dalšího rozvoje.

Naopak nedostatek určitých zdrojů vede ke snaze je doplnit, a tím podporuje vzájemnou výměnu mezi makroregiony

LEGENDA

Souhrnný ukazatel životní úrovně (Human Development Index)

0,0 0,3 0,5 0,7 0,85 0,9 1,0 chybějící data

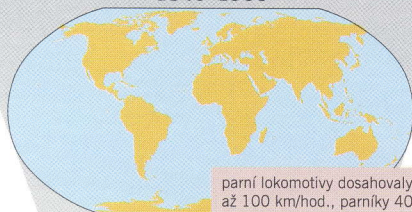
Tento index se vypočítává na základě 3 ukazatelů: HDP na 1 obyv., míry kojenecké úmrtnosti a míry gramotnosti. Nabývá hodnot od 0 (pro nejzaostalejší země) do 1 (pro nejvyspělejší země).

2 ZMENŠUJÍCÍ SE SVĚT

1500–1840

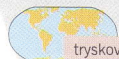
1840–1930

50. léta 20. stol.

60. léta

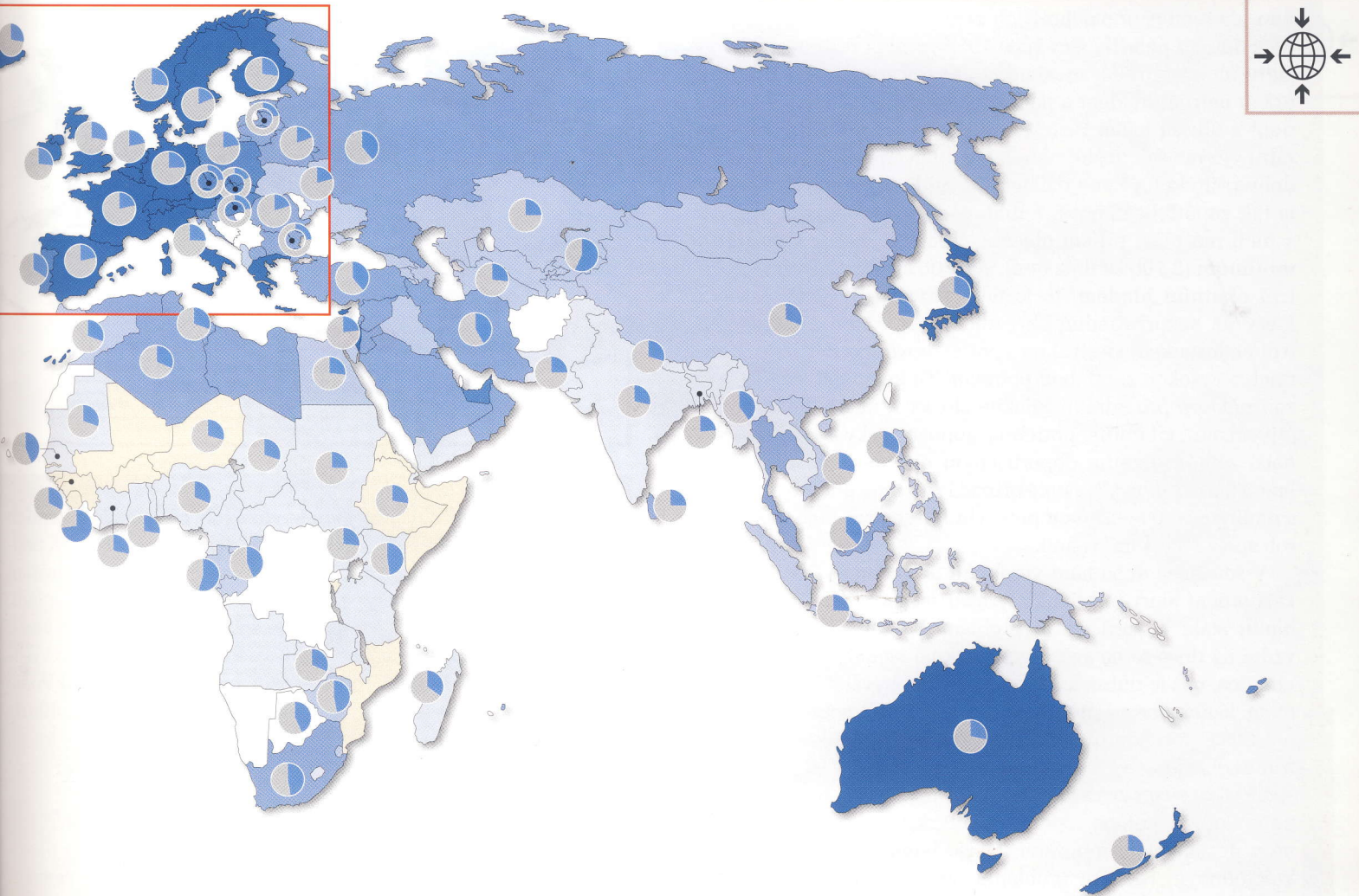

2000 – INTERNET

(3) a jejich propojování. Prostředkem zapojení jednotlivých zemí do meziregionální a globální dělby práce je **zahraniční obchod** (110–113), jehož objem v posledních dvou stoletích významně narostl s rozvojem dopravy. Vyspělé země vyčerpaly většinu svých zásob nerostných surovin a dnes je získávají dovozem z málo vyspělých oblastí světa, jež naopak dovážejí produkty průmyslu a služeb vyspělých zemí. Jednotlivé oblasti se stávají závislými na dodávkách surovin, zboží, příjezdech turistů atd. Toto propojování a sblížování světového hospodářství však nesnižuje regionální rozdíly, ba naopak. Úspěch na zahraničních trzích a vysoké zisky jsou totiž spojeny především s výrobky vědecky, technicky, ekonomicky a ekologicky nejpokročilejšími, které produkují především státy bohatého **Severu**.

Dalším z procesů, který potvrzuje současné propojování i rozdělování světa, je **stěhování (migrace)** obyvatel z málo vyspělých oblastí do zemí Severu (4). Sjednocování a rozdělování současného světa jsou tedy spojitě nádoby. Sjednocování nahrává řada procesů – průmyslová revoluce, urbanizace, demografická revoluce, změny v zemědělské produkci a vývozu produktů, změny v dopravě – které postihují všechny země a oblasti světa. Tento průběh je časově posunutý, neprobíhá všude ve stejném čase a intenzitě, neboť je závislý na stupni rozvoje společnosti (1), a proto dochází k dalšímu hlubšímu rozdělování současného světa – jak regionálně, tak z hlediska společenského.

1 STUPEŇ ROZVOJE SPOLEČNOSTI

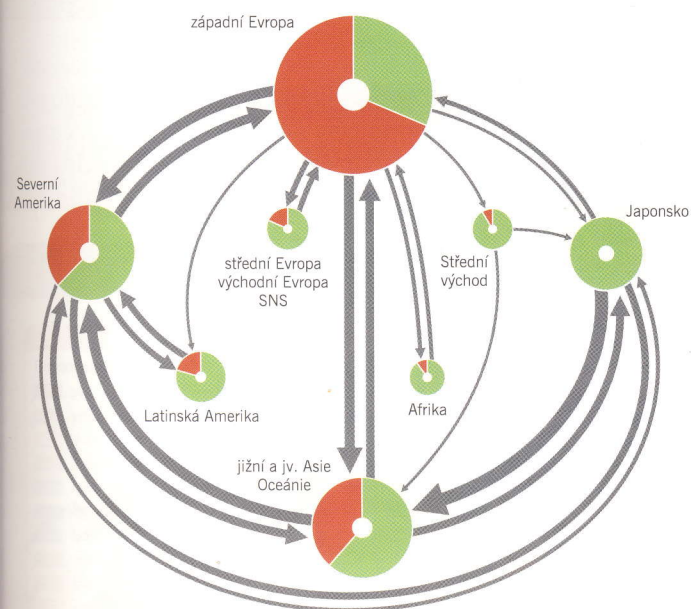

LEGENDA

rozdělení příjmů

- podíl 10 % nejbohatších domácností na celkových příjmech

3 OBCHOD MEZI MAKROREGIONY

LEGENDA

Směry a intenzita světového obchodu [mld. USD]

200

100

50

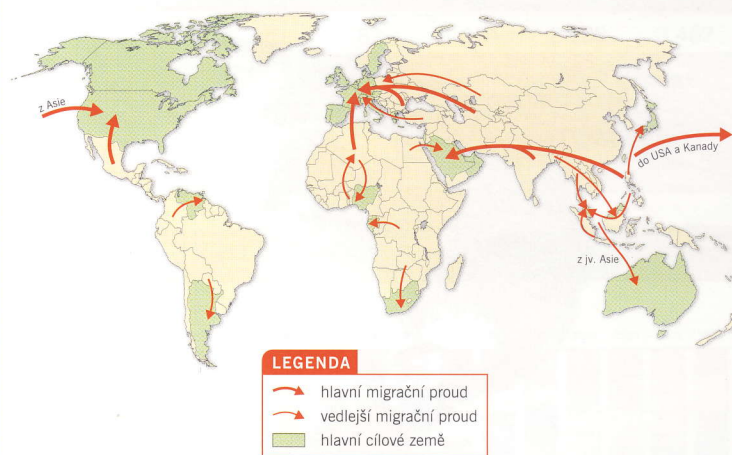
(Objemy do 50 mld. USD nejsou zobrazeny.)

Struktura obchodu

- podíl vnitřního obchodu (mezi zeměmi makroregionu)
- podíl vnějšího obchodu

1 cm² plochy kruhu odpovídá obrátu 625 mld. USD.

4 MEZINÁRODNÍ MIGRACE

Dalším znakem současného světa je zvětšující se intenzita stěhování (migrace) obyvatelstva. Dnes převládá ekonomicky motivovaná migrace – snaha jednotlivců o zlepšení vlastní životní úrovně. Z méně vyspělých zemí směřují silné proudy vystěhovalců (často nelegálních) do Evropy, Japonska, Severní Ameriky, Austrálie, států...

bohatších zemí. Málo vyspělé oblasti světa tak přicházejí o vzdělanější a dynamičtější část populace ve prospěch vyspělejších a bohatších zemí. Tedy i migrace dokumentuje větší propojování současného světa při růstu rozdílů mezi jeho částmi.

Rozvoj dopravy a spojů v posledních dvou stoletích výrazně zmenšil svět (● 140/2). Když Magalhãesova výprava prvně obeplula svět, trvalo jí to skoro tři roky; dnes jsou již cesty přes oceán běžnou záležitostí, let z Prahy do New Yorku trvá přibližně šest hodin. Ještě rychleji se s rozvojem komunikačních prostředků šíří zprávy, jejichž předání je dnes dílem okamžiku. Jejich přenos postupně zprostředkoval jízdní posel, telegraf (Morseova abeceda byla prvně použita v roce 1843), telefon (patentován A. G. Bellem roku 1876), rozhlas (2), televize (3), a v posledním desetiletí se stále více uplatňuje internet.

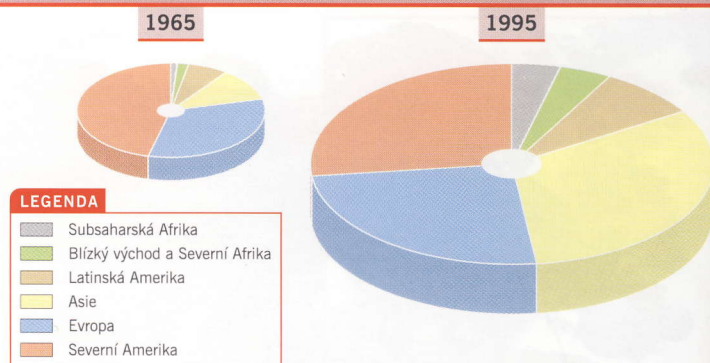
Internet umožňuje poznávat svět pouhým „kliknutím“ myši u počítače. Stačí znát příslušnou webovou adresu. Například celá Encyclopaedia Britannica (v angličtině) je přístupná přes internet (www.britannica.com). Většina významných světových periodik má i internetové vydání, s využitím světové informační sítě lze také navštívit řadu muzeí a galerií (např. petrohradskou Ermitáž – www.hermitage.ru) nebo památek kulturního a přírodního dědictví UNESCO (www.unesco.org) apod. Možnost rychlého pohybu osob i informací poskytuje lidstvu mimořádné možnosti rozvoje.

Výsledkem je mimo jiné stále větší **propojování světa, jeho obyvatel a kultur**. Lidé se seznamují s odlišnými zvyky, tradicemi, myšlenkami a nechávají se jimi v různé míře ovlivnit. Stále větší část lidské populace, především mladé generace, sleduje podobný druh filmové a televizní zábavy, vyznává podobný životní styl – oblékání, stravování, trávení volného času. Postupně vzniká globální kultura, která oslovuje obyvatele v odlišných regionech světa. Zahrnuje kulturní prvky různých oblastí, ale pochopitelně nejvíce je ovlivněna kulturou ekonomicky a technicky silných společností. Hovoříme o tzv. západní či americko-evropské kultuře. Největší **nadnárodní společnosti, filmová studia, televizní stanice** svojí produkcí šíří a prosazují globální kulturu. Miliony lidí po celém světě sledují americké filmy (1) a seriály a napodobují, mnohdy nevědomě, jejich představitele. Nejde jen o konzumaci Coca-Coly (5) a hamburgerů, nošení džínů či poslech stejných hudebních skupin, ale také o vzájemnou komunikaci s využitím internetu, samozřejmost politických a náboženských svobod i další prvky typické pro život v ekonomicky vyspělých zemích.

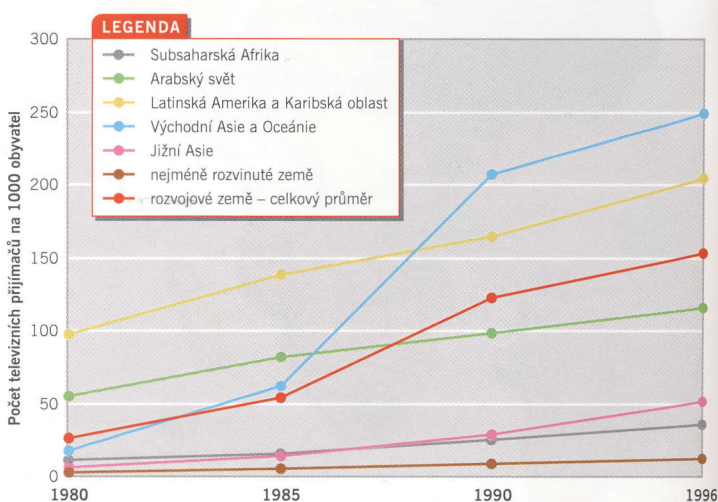
Názory na proces globalizace kultury jsou nejednotné. Na jedné straně se zdůrazňují jeho pozitivní stránky – informovanější a vzdělanější společnost, sblížení odlišných kultur, národů a společností. Na druhou stranu podle některých odborníků a části veřejnosti globalizace vede ke snižování rozdílů mezi jednotlivými oblastmi – uniformitě (jednotvárnosti) a ohrožuje tak prvky, typické pro místní nebo regionální kultury (tradice, zvyky, folklor – ● 76–77). Mozaika odlišných kultur (hudba, architektura, výtvarné umění, způsoby života apod.) však člověka obohacuje a rozšiřuje jeho znalosti a vědomosti. Existují však i názory, podle kterých naopak globalizace zajišťuje širokou dostupnost těchto specifických kultur a v důsledku toho dochází ke vzniku zcela nových originálních prvků, např. hudby kombinující evropské, latinskoamerické a africké styly.

Rozporuplnost tohoto jevu vede ke vzniku různých **protestních hnutí**. Protesty jsou namířeny především proti nadnárodnímu koncernům, které jsou jedním ze symbolů globalizace. Kritikům vadí nejen skutečnost, že jsou významným šířitelem globální kultury, ale především jejich moc (obrat řady firem několikanásobně převyšuje HDP některých států), která na rozdíl od státní moci není kontrolovatelná občany a mnohdy ani státy. Způsoby protestů se pohybují od poklidných demonstrací a odborných diskusí až po násilné akce. Je paradoxní, že tato hnutí využívají pro svou činnost internet, hromadné sdělovací prostředky a další výsledky globalizace.

2 VÝVOJ POČTU RADIOPŘIJÍMAČŮ

3 VÝVOJ POČTU TELEVIZORŮ

4 McDONALD'S

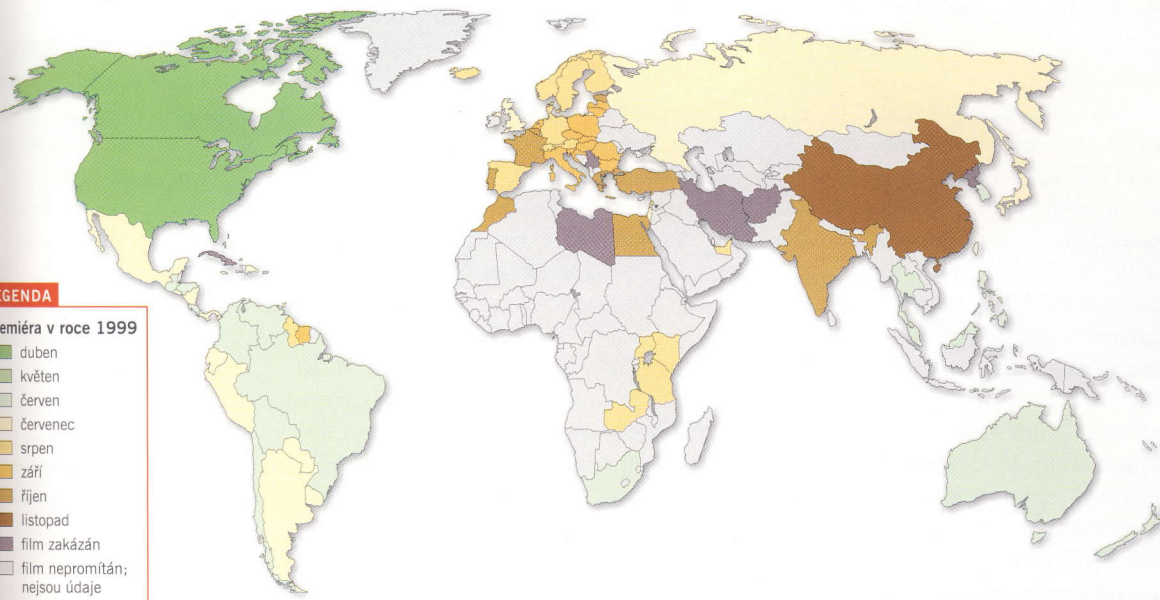
V létě 1954 navštívil syn českých emigrantů ze Stupna u Plzně, Ray Kroc (1902–1984), restauraci v Kalifornii, která patřila bratřím McDonaldům. Sortiment – hamburgery, hranolky a míchané nápoje – ho zaujal natolik, že se rozhodl po dohodě s majiteli vytvořit síť obdobných restaurací v celých USA a pak i na celém světě. Od slov neměl Kroc daleko k činům: 15. dubna 1955 otevřel v Des Plaines (stát Illinois) první restauraci McDonald's na světě. Tím začala historie firmy, jejíž pobočky a výrobky se staly jedním ze synonym pro globalizaci. Dnes má McDonald's více než 26 000 poboček ve 119 zemích světa. Do zahraničí začal expandovat v roce 1967, kdy otevřel první podniky v Kanadě

a na Portoriku. Padesátou zemí, kde zřídil pobočku, bylo v roce 1990 Rusko; stovku dosáhl o šest let později otevřením pobočky v běloruském Minsku. Restaurace s typickým písmenkem „M“ můžeme dnes najít skutečně na celém světě – nejsevernější je ve finském Rovaniemi, nejjihnější v Invercargillu na Novém Zélandě. Z nečekaných míst zmiňme aspoň restauraci ve městě Apia na ostrovech Samoa či dvě restaurace ve svatém městě Mekce, připravující pokrmy pouze pro věřící muslimy. Logo firmy McDonald's – červeno-žluto-bílý znak s písmenkem M – se během let stal jedním z těch, které lze poznat, i když jsou psány jiným písmem.

T1 Šíření McDonald's podle kontinentů

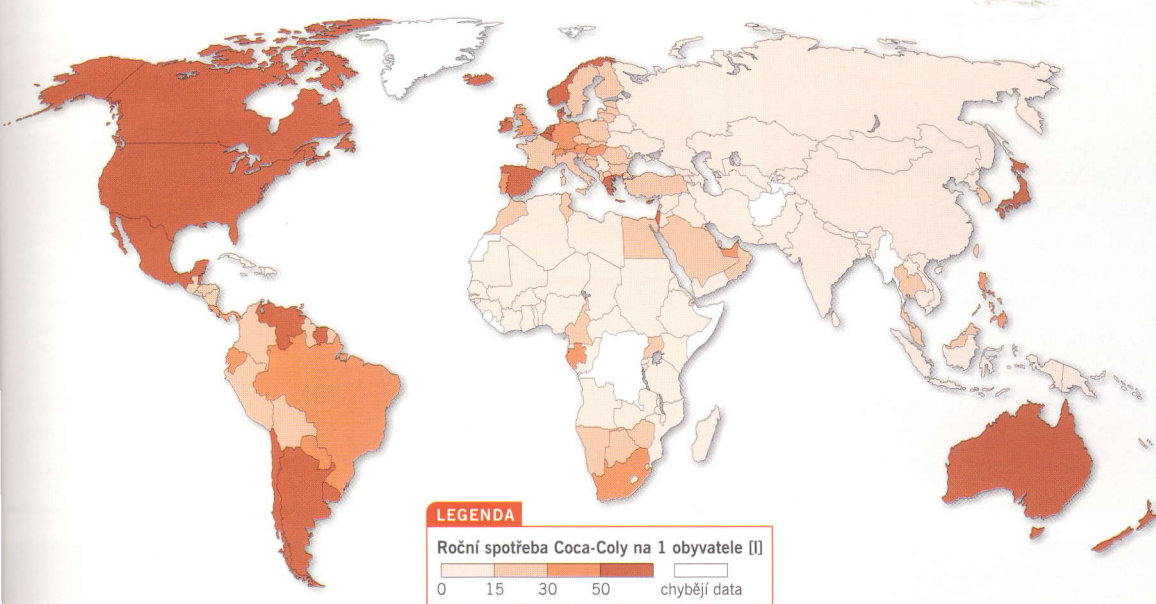
	rok	město	stát
Severní Amerika	1955	Des Plaines	USA (Illinois)
Asie	1971	Tókyó	Japonsko
Austrálie a Oceánie	1971	Sydney	Austrálie
Evropa	1971	Zaandam	Nizozemsko
Jižní Amerika	1979	Rio de Janeiro	Brazílie
Afrika	1992	Casablanca	Maroko

1 ŠÍŘENÍ FILMŮ

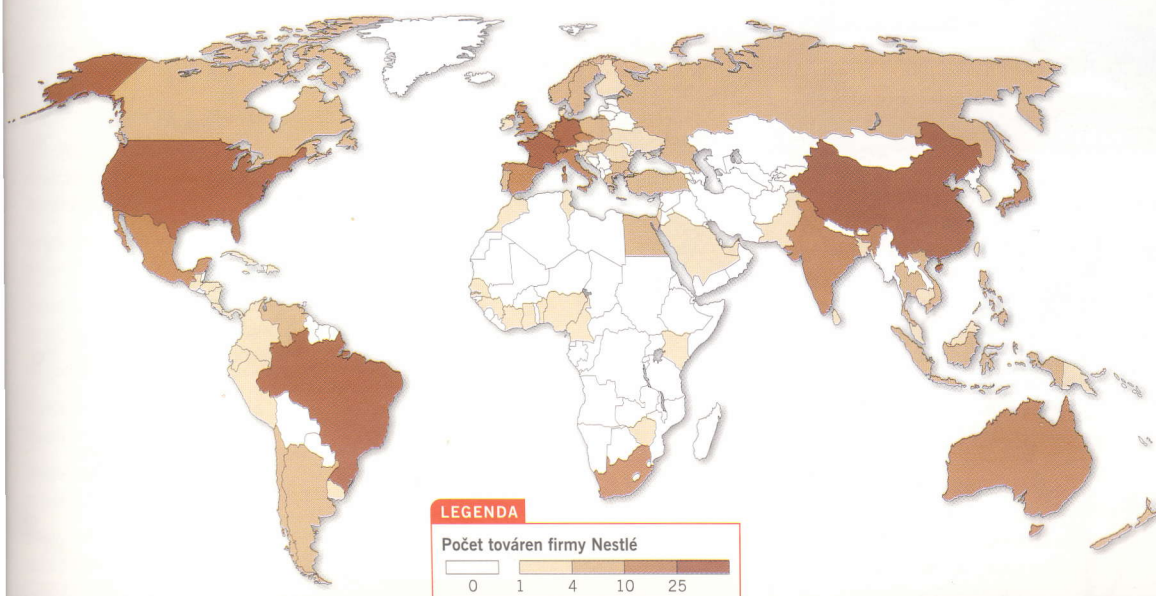
Když byl v roce 1977 natočen film Hvězdné války (v originále Starwars), stal se jedním z nejuspěšnějších snímků všech dob. O čtvrt století později byl natočen a na jaře 1999 uveden do kin první díl „obnovené série“, distribuovaný jako Hvězdné války I: Skrytá hrozba, který během roku úspěšně pronikl do téměř všech států světa a viděly jej miliony diváků. Rychlost šíření filmu může také posloužit jako příklad šíření americké kultury.

5 COCA-COLA

Poprvé se karamelově zbarvený nápoj, nazývaný Coca-Cola, objevil v roce 1886, kdy ho vytvořil lékárník z Atlanty John S. Pemberton. Tehdy se prodalo devět dávek nápoje za den, ale už v roce 1899 začala ve městě Chattanooga (stát Tennessee) její výroba ve velkém. Spolu s americkými vojáky (v roce 1943 rozkázal generál Eisenhower zásobovat Coca-Colou jednotky na všech frontách) pak zahájila vítěznou cestu světem. V současnosti se prodá Coca-Coly a dalších firemních značek (Fanta, Sprite...) více než 1 miliarda lahví a plechovek denně v prakticky všech zemích světa.

6 NESTLÉ

V roce 1875 objevil Švýcar Daniel Peter způsob, jak spojit mléko a kakaový prášek: na svět přišla mléčná čokoláda. Svůj nápad prodal Peter obchodníkovi s mlékem z města Vevey, který se jmenoval Henri Nestlé: ten založil firmu na výrobu čokolády, která se stala celosvětovým kolosem. Rostoucí obliba čokolády, dobře mířená reklama a také úspěšné obchodování změnilo Nestlé v jednu z největších potravinářských firem světa. Dávno už nevyrobí jen čokoládu, ale také kávu a kávové výrobky (značka Nescafé), těstoviny, sušené polévky (Maggi) – a kromě dalších výrobků třeba i potravu pro psy a kočky (Friskies).

Jádro – označuje oblast koncentrace obyvatel a jejich hospodářských a oblužných aktivit, která je významným dopravním uzlem integrovaného světa a centrem služeb nejvyšší úrovně. Jedná se o oblast, která ovlivňuje dění v periferiích, avšak je závislá na zdrojích z periferie.

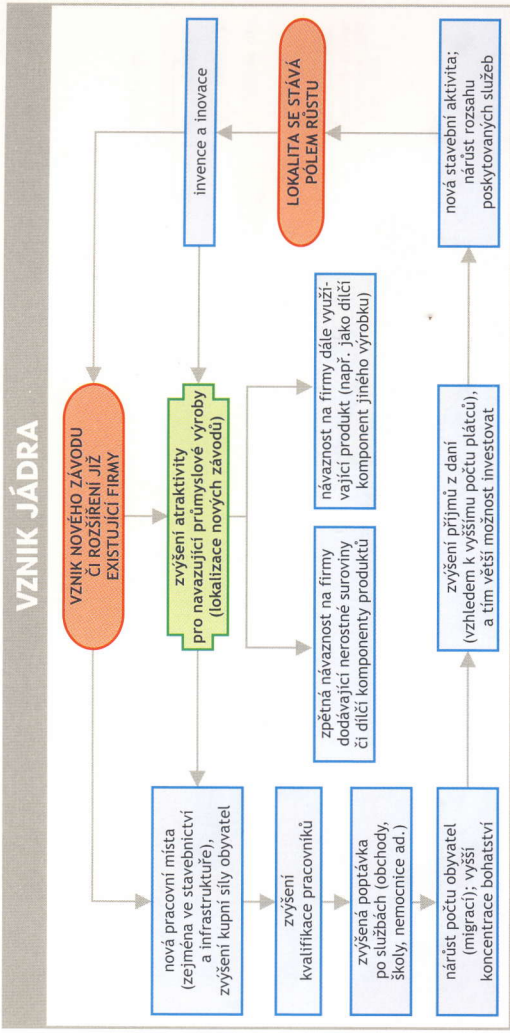
Marginální region – zatímco periferní regiony jsou alespoň částečně integrovány do ekonomického systému, tak marginální regiony jsou izolovány, a tedy vyloučeny z politických, sociálních a ekonomických rozhodovacích procesů.

Periferie – označuje území polohově nebo významově odlehle, okrajové či nedostatečně integrované.

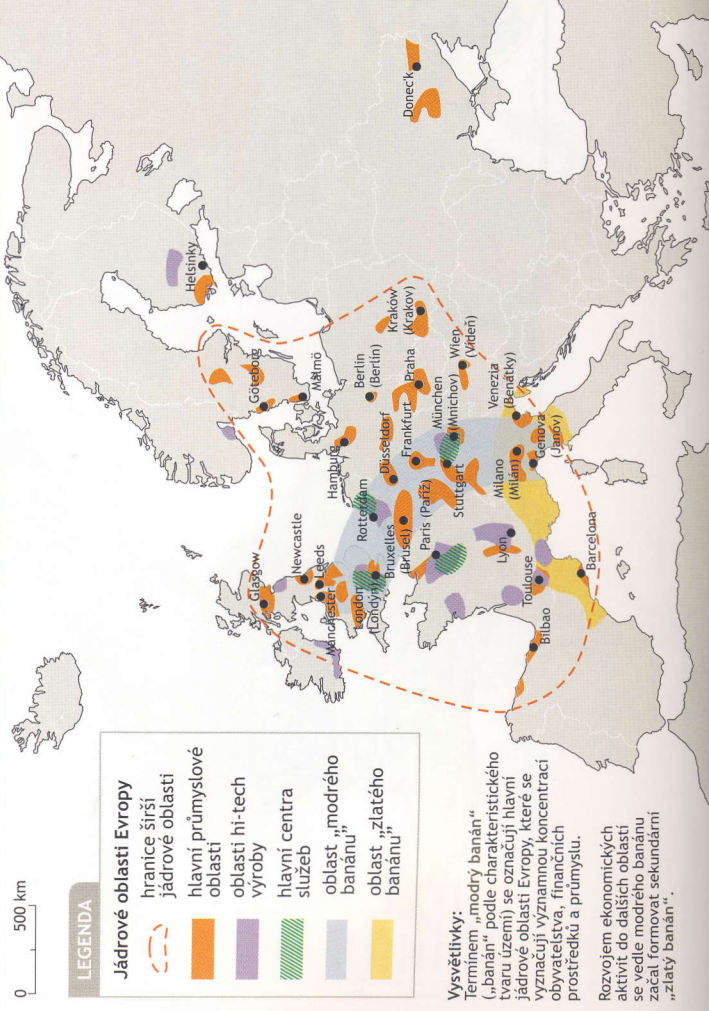
Perifernost polohová – zahrnuje území, která mají nevýhodné postavení v prostorové organizaci. Může se jednat o nedostatečnou dopravní dostupnost, fyzickogeografické bariéry ad.

Perifernost významová – zahrnuje území, která se nedostatečně podílejí na politických, ekonomických a společenských procesech.

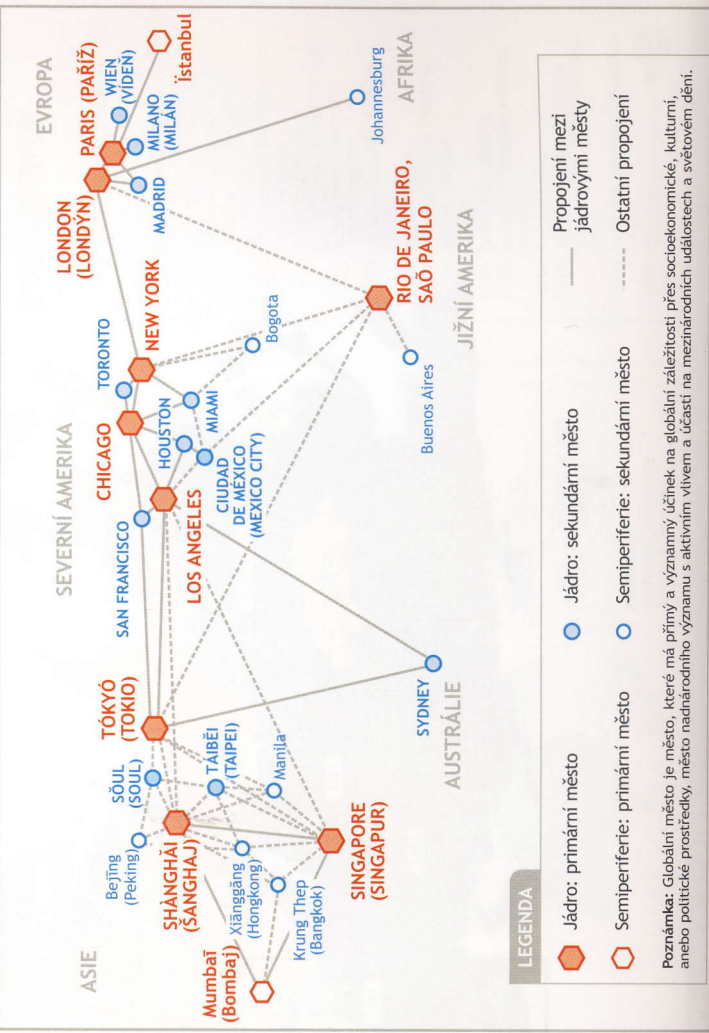
Semiperiferie – je oblast, která se v systému nachází mezi centrem a periferií, jedná se tedy o rozvinutější oblast než je periferie, ale nemá dostatek kvalit centra.

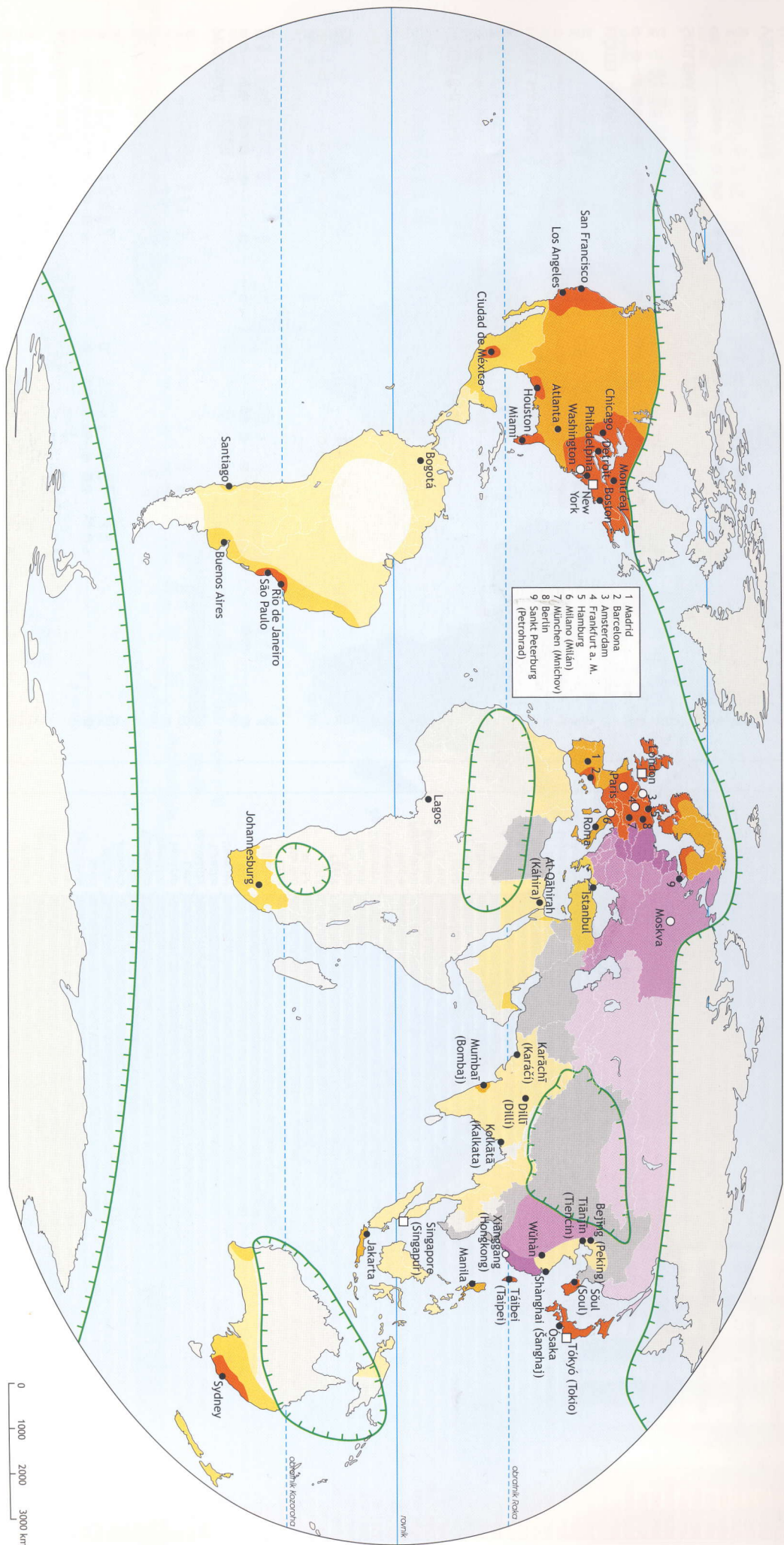

JÁDROVÉ OBLASTI EVROPY

SÍŤ GLOBÁLNÍCH MĚST

LEGENDA

- centrální oblasti světového hospodářství
- oblasti integrované s hlavními centry
- oblasti okrajové, částečně integrované
- oblasti 1. stupně socio-ekonomické transformace (SET)
- oblasti 2. stupně SET
- oblasti 3. stupně SET
- periferní oblasti se zapojením do světového hospodářství
- oblasti omezeného zapojení do světového hospodářství (především politické příčiny)
- periferní oblasti se slabým zapojením do světového hospodářství
- potenciální prostorové rezervy
- globální jádra
- hlavní centra
- vedlejší centra

Poznámka:

V dnešním světě můžeme pozorovat značné rozdíly přírodních, společenských i hospodářských podmínek. Svět je v současnosti založen na koncentraci obyvatel a jejich aktivit do aglomerací, jákových jader rozvoje, která jsou největšími dopravními uzly intenzivně propojovaného světa a soustředují významnou část služeb nejvyšší úrovně (finančních, vědy a výzkumu, komunikací atd.). Čtyři z nich představují nevyzpytamější globální jádra ekonomické, finanční a politické moci (New York, Londýn, Singapur a Tokio), dalších 6–7 má globální význam. Podobně lze rozlišit státy (oblasti) s klíčovým významem v globálizujícím se světě, státy s transformujícím se hospodářstvím a